

УДК 94:323.1(=163.41:=18)(497.115)"19"
37.091.64.046"465*15":93/94(497.115)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2021.1.sla.267-294>

Научна критика и полемика

Примљена: 20. 7. 2020.

Прихваћена: 1. 10. 2020.

Божица СЛАВКОВИЋ МИРИЋ

Институт за новију историју Србије, Београд

bozica.slavkovic@gmail.com

Српско-албански односи у албанском уџбенику из историје за 9. разред основне школе на Косову и Метохији*

АПСТРАКТ: У раду се анализира албански уџбеник из историје за 9. разред основне школе који се користи на Косову и Метохији. Акцент је стављен на важна питања која се односе на српско/југословенско-албанске односе од 1918. до 2008.

Кључне речи: Албанија, историја, Косово и Метохија, Југославија, Србија, уџбеници

Српско-албански односи оптерећени су сукобима и неразумевашем, са ретким периодима мира и сарадње уз стално постојање резервисаности и неповерења. Албанска неспремност на међусобно упознавање и улазак у стручне дијалоге резултирала је ненаучним сагледавањем историје коме је у центру пажње тежња да се докаже албанско право на простор Косова и Метохије. Постоје многе контроверзе око разумевања и решавања коначног статуса овог простора,¹ а отежавајућа околност је и то што део међународне заједнице сматра да је једино решење за мир у региону независност Косова и

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години бр. 451-03-9/2021-14/200016 од 5. 2. 2021.

1 Погледати: Mile Bjelajac, Gordana Krivokapić-Jović, *Prilozi iz naučne kritike – srpska historiografija i svet*, (Beograd: INIS, 2011), 328–329; Миле Бјелајац, „Контроверзе о савременој историји Косова“, *Писани историју Југославије. Виђење српског фактора*, зборник радова, ур. Миле Бјелајац, (Београд: ИНИС, 2007), 397–429.

Метохије. Албански уџбеници упознају млађе генерације са различитим неистинама, чиме се у њиховој свести укоренењује антисрпско расположење и ствара погодно тле за мржњу. Из тог разлога је наша претходна анализа албанских уџбеника на Косову и Метохији била посвећена 8. разреду и у њој смо се бавили српско-албанским односима од 19. века до краја Првог светског рата.² Уџбеник за 9. разред (Rexhepi Fehmi, *Historia 9*, Prishtine: Shtepia botuese Libri shkollor, 2016) којим ћемо се овде бавити обухвата период од завршетка Првог светског рата па све до проглашења независности такозване Републике Косово 2008. године.

Период између два светска рата

Анализу уџбеника започећемо југословенско-албанским односима након завршетка Првог светског рата. У Драчу је 25. децембра 1918. постављена проиталијанска провизорна влада Турхан-паше Перметија, чија се значајна улога наглашава у уџбенику.³ На Париској конференцији ова влада је тражила независност и ревизију албанских граница (у уџбенику се наводи „исправљање неправде која јој је учињена“⁴) из 1913, чиме се супротставила захтевима Италије, Грчке и Краљевине СХС.⁵ У уџбенику се закључује да су „албанска упорност и позитиван став Сједињених Држава које нису биле потписнице Лондонског уговора из 1915. учиниле ове планове за поделу Албаније неизводивим“.⁶

На конгресу у Љушњи (недалеко од Тиране), одржаном крајем јануара 1920, основан је Комитет за националну одбрану Албаније (Национални комитет). У уџбенику се наводи да су се „учесници конгреса одлучно супротставили плановима Париске конференције о подели Албаније и одлучили да бране границе Албаније од италијанских, грчких и српских окупатора“.⁷ Током марта и априла 1920.

2 Божица Славковић Мирић, „Српско-албански односи у албанском уџбенику за 8. разред основне школе на Косову и Метохији“, *Токони историје* 1/2020, 199–220.

3 Живко Аврамовски, „Албанија између Југославије и Италије 1918–1924“, *Војноисторијски гласник* 3/1984, 164; Rexhepi Fehmi, *Historia 9*, (Prishtine: Shtepia botuese Libri shkollor, 2016), 43.

4 *Historia 9*, 43.

5 *Zapishnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919–1920*, prir. Bogdan Krizman, Bogumil Hrabak, (Beograd: Kultura, 1960), 56, 219.

6 *Historia 9*, 44.

7 *Historia 9*, 45.

повучене су италијанске трупе са пограничне територије и концентрисане у Тирани, Елбасану, Кроји, Драчу и Валони, а преговори са Југославијом у марту 1920. нису помогли решавању проблема у вези са Албанијом. Есад-пашу Топтанија убио је 13. јуна 1920. у Паризу албански студент Авни Рустеми, члан Националног комитета.⁸ У уџбенику се наводи да је „патриота Авни Рустеми убио издајницу Есада Топтанија“.⁹ Италијанске трупе из Албаније евакуисане су споразумом из Тиране склопљеним 2. августа 1920, па су албанске јединице усмерене на потискивање трупа Краљевине СХС са демаркационе линије.¹⁰ Разграничење Албаније са Краљевином СХС и Грчком било је препуштено Конференцији амбасадора Велике Британије, Француске, Италије, САД-а и Јапана. Она је 9. новембра 1921. признала албанску независност у границама из 1913. године. Граница је измењена у корист Краљевине СХС у подручју Дебра, Призрена и Кастрата, а село Лин код Охридског језера припало је Албанији.¹¹ У уџбенику се наводи да је „влада Београда, искоришћавајући слабости албанске државе, помислила да је дошао дугоочекивани тренутак да оствари своје шовинистичке планове да коначно албанска подручја стави под своју администрацију“. Даље се истиче да су припадници „српске војске починили невиђени терор, уништавајући десетине села и масакрирајући невинне људе“.¹²

Односи Југославије и Албаније побољшани су од 1922, а марта те године Југославија је званично признала албанску владу и успоставила дипломатске односе. Крајем 1922. Ахмет-бег Зогу је постао председник албанске владе.¹³ Покушао је да оствари сарадњу са Италијом (крајем јануара 1924. потписали су уговор о сарадњи и пријатељству),¹⁴ али је одржавао и добре односе са Југославијом,¹⁵ чиме је албанско становништво било незадовољно. То се нарочито показало

8 Ђорђе Борозан, *Велика Албанија: поријекло–идеје–пракса*, (Београд: Војноисторијски институт Војске Југославије, 1995), 84–85.

9 *Historia* 9, 47.

10 Desanka Todorović, *Jugoslavija i balkanske države: 1918–1923*, (Београд: Narodna knjiga, ISI, 1979), 71–73.

11 *Опис граничне линије између Краљевине Југославије и Краљевине Албаније*, (Београд: Министарство иностраних послова, Биро за разграничење, 1935), 3.

12 *Historia* 9, 47–48.

13 Todorović, *Jugoslavija i balkanske države*, 145, 232.

14 Божица Славковић Мирић, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохију 1929–1941*, (Београд: Просвета, Принцип, 2018), 133.

15 Саша Мишић, *Албанија: пријатељ и противник. Југословенска политика према Албанији 1924–1927*, (Београд: Службени гласник, 2009), 64.

на сахрани Авнија Рустемија, убијеног у априлу 1924, која је, према наводима из уџбеника, „спроведена у облику манифестације против владе и Ахмета Зогуа“.¹⁶ Албанија је крајем јануара 1925. проглашена републиком, а Зогу њеним првим председником.¹⁷ Краљевина СХС је подржавала Зогуа, мислећи да ће он елиминисати Косовски комитет.¹⁸ У уџбенику се истиче да су га „албански патриотски кругови оштро осудили због тога“, а нарочито када је у марту 1925. био убијен „истакнути родољуб“ Бајрам Цури.¹⁹ Ипак, Ахмет-бег Зогу је кокетирао на две стране, и са Италијом и са Југославијом. Са Италијом је потписао два споразума, 1926. и 1927. (први и други тирански споразум), што је у уџбенику оцењено као „намера фашистичке владе да угрози независност Албаније“.²⁰ Ускоро, 3. септембра 1928, Албанија је проглашена краљевином, а Зогу је узео титулу „краља свих Албанаца“.²¹ Југословенска држава је желела преовлађујући утицај у Албанији, због чега је преговарала са Италијом, али неуспешно,²² да би затим склопила Балкански савез са Румунијом и Грчком, чији део Албанија није постала и поред подршке Југославије.²³ Аутори албанског уџбеника сматрају да „балканске државе нису прихватиле Албанију у овом пакту, наводно због италијанског приступа и интервенције у Албанији“.²⁴

Значајно питање на које би требало обратити пажњу насловљено је у уџбенику као „Српска окупација Косова и борба за ос-

16 *Historia* 9, 50.

17 Славковић Мирић, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохију*, 133.

18 Sinan Hasani, *Kosovo: istine i zablude*, (Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1986), 78–79; Милосав Јелић, *Албанија – записи о људима и догађајима*, (Београд: Издавачка књижевница Геце Кона, 1933), 78–84.

19 *Historia* 9, 54.

20 *Исто*, 59.

21 Бранислав Глигоријевић, „Југославија, Албанија и велике силе 1919–1939“, *Косово и Метохија у великоалбанским плановима: 1878–2000*, ур. Никола Б. Поповић, (Београд: ИСИ, 2001), 47–50.

22 *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji: godišnji izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921–1938*, knj. 2, (1931–1938), прир. Živko Avramovski, (Beograd: Arhiv Jugoslavije, Zagreb: Globus, 1986), 28; Ђорђе Борозан, *Великоалбанско питање: 1878–1998*, (Подгорица: ЦАНУ, 2002), 30; Jacob Hoptner, *Jugoslavija u krizi: 1934–1941*, (Rijeka: „Otokar Keršovani“, 1973), 64.

23 Глигоријевић, „Југославија, Албанија и велике силе“, 56–57; Velimir Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije: 1941: uzroci i posledice poraza*, 1, (Beograd: Narodna knjiga, Ljubljana, Beograd: Partizanska knjiga, Titograd: Pobjeda, 1982), 221–222.

24 *Historia* 9, 60.

лобођење и национално јединство²⁵ Косово и Метохију је ослободила у октобру 1918. Друга српска армија под командом војводе Степе Степановића.²⁶ Српска власт је требало прво да образује војне и полицијске органе, осигура саобраћајнице и разоружа непоуздано албанско становништво, што није било једноставно.²⁷ У уцбенику се наводи да је „Србија, након успостављања окупационе администрације кроз војни и полицијски режим, вршила државни терор и геноцид над Албанцима, користећи различите облике насиља“.²⁸ Даље се истиче да је због „опасне и грабежљиве похлепе суседа“, 1. маја 1918. основан Комитет „Национална одбрана Косова“ који је у свом програму имао „ослобађање Косова и других албанских региона, заштиту независне албанске државе и њену демократизацију“, као и отпор „политици великосрпског геноцида“.²⁹ Овај комитет (у новембру преименован у Косовски комитет) на челу са Хоџом Кадриом, помагала је Италија и био је веома значајан у свим политичким питањима, као и у односима Албаније, Југославије и Италије.³⁰ Због качачких акција уз помоћ Комитета, у којима је било угрожено српско становништво, југословенска држава је реаговала обезглавивши качаке убиством вође Азема Бејте 1924.³¹ У уцбенику се наводи да су, поред овог догађаја, „српске власти користиле масовна убиства, паљење и уништавање

25 Исто, 68.

26 *Војна енциклопедија*, књ. 4, ур. Никола Гажевић, (Београд: Војноиздавачки завод, 1972), 656; Чедомир Попов, Андреј Митровић, *Историја српског народа VI/2*, (Београд: Српска књижевна задруга, 1983), 246–250.

27 Богумил Храбак, Драгослав Јанковић, *Србија 1918*, (Београд: Седма сила, 1968), 181–183. Више о томе: Дмитар Тасић, *Рат после рата: Војска Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији и у Македонији 1918–1920*, (Београд: Службени гласник, 2012), 29–53; Љубодраг Димић, Ђорђе Борозан, *Југословенска држава и Албанци*, том 1, (Београд: Службени лист СРЈ, Архив Југославије, Војно-историјски институт, 1998); Љубодраг Димић, Ђорђе Борозан, *Југословенска држава и Албанци*, 2. том, (Београд: Службени лист СРЈ, Архив Југославије, Војно-историјски институт, 1999), 750–759.

28 *Historia* 9, 62.

29 Исто, 63.

30 Goran Antoniћ, „Kosovski komitet i Kraljevina SHS u svetlu jugoslovenskih izvora 1918–1920“, *Istorija 20. veka* 1/2006, 30.

31 Драги Маликовић, *Качачки покрет на Косову и Метохији 1918–1924*, (Приштина [тј.] Лепосавић: Институт за српску културу, Косовска Митровица, Филозофски факултет, 2005); Љубодраг Димић, Ђорђе Борозан, „Političke i bezbednosne prilike na Kosovu i Metohiji u prvoj polovini 1920“, *Istorija 20. veka* 1–2/1999, 89–104; Павле Џелетовић Иванов, *Качаџи Косова и Метохије*, (Београд: Интер-ју-прес, Еккос, 1990).

села бомбардовањем, затварањем и интернирањем у Србију, нарочито породица које су имале учешћа у националној борби“.³²

Следећи проблем који ћемо анализирати јесте аграрна реформа, обележена у уџбенику као „антиалбански акт“.³³ Аграрно-колониционо законодавство (1919, 1931. и 1933) аутори албанског уџбеника видели су као „дискриминацију већине Албанаца“, нарочито подвлачећи да је „српским аграрним комисијама било дозвољено да одузму по потреби чак и земљиште које није предвиђено законодавством“.³⁴ Овде би требало навести да је према прописима записник о ограничењу комплекса за насељавање морао да садржи прецизне констатације које су приватне парцеле узете за комплекс и где су њихови власници добијали земљу у замену, а могао је бити дат на увид странкама у згради општинског суда.³⁵ Затим, А. Урошевић наводи да су се аграрном реформом користили мухаџири Албанци из ослобођених крајева 1877–1878.³⁶ До средине 20-их година 20. века из државног буџета опредељивано је годишње више од 30 милиона динара само за исплату ренте бившим власницима земље која је била обухваћена аграрном реформом,³⁷ а до краја 1933. издвојено је 80 милиона динара.³⁸

Колонизација је спровођена тако што је дељена необрађена државна земља, напуштене парцеле исељеника и земља одузета од одметника - качака.³⁹ У уџбенику се наводи да су „колонијалне аграрне комисије током формирања колониционих комплекса одузеле земљу коју су Албанци купили од чифчија током Првог светског рата и класификовале је као категорију напуштених земаља“.⁴⁰ Требало

32 *Historia* 9, 64.

33 *Исто*, 66.

34 *Исто*.

35 Milovan Obradović, *Agrarna reforma i kolonizacija na Kosovu 1918–1941*, (Priština: Institut za istoriju Kosova, 1981), 118.

36 Атанасије Урошевић, „Аграрна реформа и насељавање“, *Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937*, ур. Алекса Јовановић, (Скопље, 1937), 828; Атанасије Урошевић, *Горња Морава и Изморник*, (Београд: Народна штампарија, 1931), 61–62.

37 Vladan Jovanović, „Tokovi i ishod međuratne kolonizacije Makedonije, Kosova i Metohije“, *Tokovi istorije* 3/2006, 41.

38 Milovan Obradović, *Agrarni odnosi u Kosovskoj Mitrovici i okolini između dva rata*, (Priština: Institut za istoriju Kosova, 1979), 248; Milovan Obradović, „Agrarni odnosi na Kosovu 1918–1941“, *Jugoslavenski istorijski časopis* 1–4/1978, 446.

39 Vladan Jovanović, *Jugoslavenska država i Južna Srbija 1918–1929*, (Beograd: INIS, 2002), 125, 225.

40 *Historia* 9, 68.

би истаћи да приликом насељавања „80% арнаутског живља није било тангирано аграром јер и нису имали више од 0,40 ха по глави“⁴¹ и да је вођено рачуна о домороцима, месном албанском и српском живљу, коме су остављене довољне количине за опстанак (у Косовском округу 8,1 ха, Звечанском 7,7 ха, у Метохијском 8,1 ха).⁴² Ако је неки део био одузет од домородачког албанског и српског становништва, арондацијом им је дато друго земљиште у замену и уз то је плаћено одузето (4.530 ха или 2,5%).⁴³

Што се тиче броја досељених људи, у албанском уџбенику наводи се да се „током периода између два светска рата на албанским земљама населило око 15.000 колонијалних породица са око 75.000 чланова. Број досељеника је био већи у стварности, јер хиљаде нису регистроване у званичним статистикама. Према неким подацима, 1918–1941, у етничким албанским областима основано је око 1.000 словенских колонија. Као резултат више од 20 година напора да србизују албанске земље заплењено је око 400.000 ха најквалитетнијег земљишта које је додељено словенским досељеницима из различитих делова Југославије“.⁴⁴ Даље се наводи да је спровођењем аграрно-колонијалне политике „погођена половина албанског становништва. Масовна експропријација албанског сељаштва са собом је донела и његово сиромаштво. Око 50.000 експроприсаних албанских сељака било је приморано да ради на својој земљи коју је српска влада дала словенским досељеницима“.⁴⁵ Као одговор на ове тврдње аутора албанског уџбеника требало би навести неке од југословенских стручних података. Према А. Урошевићу, број насељеничких породица био је 10.894,⁴⁶ а према архивској статистици број насељених породица на Косову и Метохији био је 11.381 са укупним бројем људи 54.560.⁴⁷

41 Славковић Мирић, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохији*, 237.

42 Никола Гаћеша, „Колонизација Срба и Црногораца у Краљевини Југославији и ФНРЈ 1918–1948“, *Сеобе српског народа: од XIV до XX века*, ур. Драгутин Ранковић, (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1990), 115.

43 Томислав Секулић, *Сеобе као судбина*, (Приштина: Нови свет, 1994), 50–52, 54–55.

44 Према истраживањима Н. Гаћеше на читавој територији јужних крајева, односно на територији Македоније, Косова и Метохије ограничено је до априла 1941. за сврхе аграрне реформе 340.080 ха а издељено 186.914 ха. Остало је дакле неиздељено 153.914 ха (Гаћеша, *Колонизација Срба и Црногораца*, 113).

45 *Historia* 9, 68.

46 Урошевић, „Аграрна реформа и насељавање“, 832.

47 Славковић Мирић, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохији*, 242–243.

Према подацима Б. Лекића, на територији јужних крајева тј. у Македонији, на Косову и Метохији до 1938. било је изграђено 330 насеља и насељеничких засеока, са 12.000 насељеничких кућа.⁴⁸ Као последица аграрне реформе и колонизације, у албанском уџбенику се посебно наводи промена етничке структуре становништва, односно да су „до 1912. Албанци чинили преко 90% становништва⁴⁹, а да су до 1941. пали на око 70%“.⁵⁰

Следеће питање које би требало анализирати насловљено је у уџбенику као „присилно протеривање Албанаца са Косова и других албанских подручја у Југославији“. Тако се истиче да је „српски пројекат исељавања Албанаца због формирања Велике Србије почео од 'Начертанија' Илије Гарашанина (1844) који је проглашен српским националним програмом проширења. Он је посебно добио на значају након Првог светског рата. Да би спровела ову антиалбанску политику, југословенска краљевина је спроводила систематски државни економски и политички терор с једином сврхом етничког чишћења Албанаца из земаља њихових предака“.⁵¹ Када говоримо о проблему исељавања, југословенска држава је покушала да успостави националну и социјалну равнотежу исељавањем пограничног проблематичног становништва пре свега у Турску. Ове две државе склопиле су у јулу 1938. конвенцију о исељавању муслимана у Турску,⁵² што је

48 Богдан Лекић, *Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1918–1941*, (Београд: Удружење ратних добровољаца 1912–1918, њихових потомака и поштовалаца, Службени лист СРЈ, 2002), 205.

49 Етнолошка истраживања показала су да број Албанаца и Турака чак ни за време њихове највеће доминације није прелазило више од 30% становништва (Славиша Недељковић, Горан Јовић, „Историјско-географски поглед на демографске карактеристике Косова и Метохије крајем 19 и почетком 20. века“, *Баштина* 9–10/1998–1999, 250; Петар Влаховић, „Етнолошка проучавања Косова и Метохије“, *Зборник округлог стола о научном истраживању Косова*, ур. Павле Ивић, (Београд: САНУ, 1988), 129–130.

50 На основу пописа: 1921. Албанци су чинили 65,8%, а Срби 21,2%; 1931. Албанци 60,1% а Срби 26,9%, и 1939. Албанци 54,4%, а Срби 33,1%. Горан Николић, *Кретање становништва Косова и Метохије између два светска рата*, *Нова српска политичка мисао*, 2006, (дебате); *Дефинитивни резултати пописа становништва по матерњем језику од 31. 1. 1921.* (Београд: Општа државна статистика, 1932); *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine*, knj. 1: *Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, (Београд: Општа државна статистика, 1937).

51 *Historia* 9, 68.

52 Према овој конвенцији, било је предвиђено да између 1939. и 1944. око 40.000 Албанаца буде насељено у Анадолији (до 1939. 4.000 породица, до 1940. 6.000, до 1941. и 1942. 7.000, а 1943. и 1944. 8.000 породица). Авдија Авдић, „Југосло-

у уџбенику названо „антиалбанским пројектом“.⁵³ Конвенција није била ратификована због смрти председника Турске Мустафе Кемала Ататурка и због избијања Другог светског рата.⁵⁴ У уџбенику се закључује да, иако овај споразум није спроведен, „насиље и терор југословенских власти у албанским областима имали су тешке последице за албански народ“.⁵⁵ Под тим су подразумевали „промену етничке структуре становништва“ јер је „број исељеника растао из дана у дан. Тако је до 1935. године у Албанији било око 30.000 присилно расељених Косовара“,⁵⁶ а „између два светска рата као резултат сталних репресија, око 250.000 Албанаца из етничких албанских области било је расељено“.⁵⁷ Југословенски статистички подаци 1929–1939. показују да се 16.885 становника Југославије иселило у Турску, а у Ал-

венско-турски преговори о исељавању муслиманског становништва у периоду између два светска рата“, *Новопазарски зборник* 15/1992, 113–119; Марко Дого, „Муслимани као етничке и верске мањине у југоисточној Европи између два светска рата“, *Ислам, Балкан и велике силе*, ур. Славенко Терзић, (Београд: Историјски институт САНУ, 1997), 459, 42; Vladan Jovanović, „Interministerijalna konferencija Kraljevine Jugoslavije o iseljavanju 'neslovenskog elementa' u Tursku (1935)“, *Prilozi* 35/2006, 105–124; Vladan Jovanović, „In search of homeland? Muslim migration from Yugoslavia to Turkey 1918–1941“, *Tokovi istorije* 1–2/2008, 56–67.

53 *Historia* 9, 70.

54 Safet Bandžović, „Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana: (1912.–1941)“, *Prilozi* 32/2003, 220, 226.

55 *Historia* 9, 69–70.

56 Тај број исељених наводи и албанска влада британској средином 30-их година (Дого, „Муслимани као етничке и верске мањине у југоисточној Европи између два светска рата“, 460). Овде би требало напоменути да се према албанским статистичким подацима од 1. јануара до 31. октобра 1935. уселило у Албанију више од 1.500 емиграната са Косова, насељених између Фиерија и Љушње (Славковић Мирић, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохију*, 251–252).

57 *Historia* 9, 69. - X. Бајрами наводи да је 1919–1940. исељено 260.000 Албанаца (Zoran Janjetović, *Deca careva, pastorčad kraljeva: nacionalne manjine u Jugoslaviji: 1918–1941*, (Beograd: INIS, 2005), 70). Према наводима албанских демографа, између два светска рата са Косова је исељено око 50.000 Албанаца у Албанију и око 25.000 у Турску, уз констатацију да је Краљевина Југославија иселила око 40% Албанаца. По појединим турским изворима, 1934–1949. из Југославије се у Турску иселило 2.340 породица са 8.969 чланова (Bandžović, „Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana“, 220, 223). X. Хоџа навео је да се у Турску иселило до 1936. око 100.000 Албанаца, а неколико хиљада Албанаца иселило се у Албанију (Hajredin Hodža, „Uzroci, problemi i posledice migracija stanovništva Kosova i pripadnika albanske nacionalnosti u inostranstvo“, *Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze sa domovinom*, ур. Ivan Čizmić, (Zagreb: Zavod za migracije i narodnosti, 1978), 260).

банију 4.322.⁵⁸ Такође, пописни резултати су показали да се број Албанаца 1921–1931. увећао за око 70.000, док се број Турака смањивао као последица њиховог исељавања.⁵⁹ Миодраг Јовичић наводи да се у Турску између два светска рата одселило око 45.000 Албанаца, Турака и Рома.⁶⁰ Поред тога, антропогеографска испитивања Косова и Метохије Атанасија Урошевића показују да исељавања нису била масовног карактера.⁶¹ Требало би додати и да се није могло говорити само о исељавању Албанаца јер се становништво исељавало и из Босне и Херцеговине, Хрватске и Војводине. Смањење броја турског становништва у Југославији у годинама између два рата, а с друге стране одржавање високог природног прираштаја Албанца, више наводи на закључак да се радило пре свега о исељавању Турака.⁶²

У уџбенику се непримереним речником истиче да су српски интелектуалци „учествовали у креирању најприкладнијих начина и облика за етничко чишћење албанских земаља. Васа Чубриловић је био најистакнутији за антиалбанизам са својим чувеним пројектом 'Расељавање Албанаца',⁶³ а Иво Андрић са својим пројектом за оку-

58 *Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije*, (Beograd: Opšta državna statistika, 1940), 137. - Према подацима југословенског МИП-а, број лица која су се до 1935. из Југославије иселила у Турску (према давању изјаве о иступању из држављанства) био је 21.500, односно 4.940 породица, док је у Албанију прешло 1.350 лица (338 породица). Славковић Мирић, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохији*, 116.

59 Борче Илиевски, „Турци у Краљевини СХС/Југославији. Демографска анализа на основу пописа становништва 1921. и 1931“, *Историја 20. века* 1/2018, 48.

60 Миодраг Јовичић, „Уставноправни положај припадника албанске националности у Југославији“, *Срби и Албанци у 20. веку*, ур. Андреј Митровић, (Београд: САНУ, 1991), 143.

61 Према његовим истраживањима, првенствено се ишло у Турску, а малим делом у Албанију, те су се до 1935. из области Косова (7.638 кућа) иселиле 804 албанске куће и 40 кућа поисламљених и поарбанашених Срба, односно 844 куће, тј. око 4.220 лица. У Албанију је исељено 68 кућа (око 340 лица), а у Сирију две албанске куће (око десетак лица). (Атанасије Урошевић, *О Косову: антропогеографске студије и други списи*, (Приштина: Народна и универзитетска библиотека „Иво Андрић“, Институт за српску културу, Гњилане: Књижара „Свети Сава“, 2001), 95). У Новобрдској Кривој Реци, од 2.944 албанске куће у целој области иселило се 95 кућа (око 475 лица) и то 81 у Турску, а 14 у Албанију. Процент исељавања износио је 3,13% (Атанасије Урошевић, *Новобрдска Крива Река*, (Приштина: „Григорије Божовић“, Гњилане: „Свети Сава“, 1996), 42–45).

62 Бранислав Глигоријевић, „Политичке, привредне и социјалне прилике на мешаним подручјима“, *Срби и Албанци у 20. веку*, 218–219.

63 Мишљење Васе Чубриловића о Албанцима да су „диваљ и непоуздан елемент, (...) издржљива, отпорна и плодна раса која се не може асимилвати“ и да су „опасни и штетни у националном, економском и безбедносном смислу“ изнето

пацију Албаније и нестанак албанских територија са мапе Европе.⁶⁴ У овој групи су били Јован Цвијић, Атанасије Урошевић, Ђорђе Крстић и други. Српска званична политика и шовинистички кругови сматрали су расељавање и асимилацију Албанаца 'светом' мисијом и патриотском дужношћу за сваког Србина'.⁶⁵

Период Другог светског рата

Наредна тема из уџбеника којој ћемо посветити пажњу јесте период Другог светског рата и формирање Комунистичке партије Албаније. Сарадња албанских комуниста са југословенским отпочела је у периоду рата и наставила се све до коначног раскида 1948.⁶⁶ У албанском уџбенику се истиче да је та сарадња „нанела велику штету националном питању“.⁶⁷ Посебан проблем у добрим односима био је албански став према великоалбанској идеји, јер је за албанске комунисте народноослободилачка борба била укључивање Косова и Метохије у састав Албаније.⁶⁸ Прилика за то се јавила након Априлског рата, када је Југославија поражена и окупирана. Већи део Косова и Метохије је припао италијанској окупационој зони, сем подујевског, вучитрнског и косовскомитровачког среза, који су припали немачкој, и делова гњиланског и урошевачког среза северно од Пасјана, са

је на састанку невладине организације, односно клуба који се бавио актуелним државним и друштвеним питањима, и није нигде службено објављено. Љубодраг Димић, *Културна политика Краљевине Југославије*, књ. 1, (Београд: Стубови културе, 1996), 543–544. Погледати и: Владимир Петровић, *Етничко чишћење. Генеа концепта*, (Београд: ИСИ, Архипелаг, 2019), 146–153.

64 За Ива Андрића треба нагласити да је по националности био Хрват, што је чињеница коју би требало супротставити тврдњама и конструкцијама аутора уџбеника. Андрић је у свом елаборату, између осталог, навео да су „Југославију највише угрожавали из Албаније војна организација, војна утврђења и иредентистичка акција“, као и да би требало избећи да Италија окупира Албанију, а да би подела Албаније могла да се прихвати само као „нужно зло“. „Поделом Арбаније нестало би привлачног центра за арбанашку мањину на Косову која би се у новој ситуацији лакше асимилувала. Ми би евентуално добили још 2–300.000 Арбанаса али су они већином католици чији однос са Арбанасима муслиманима никад није био добар“. Bogdan Krizman, „Elaborat Ive Andrića o Albaniji iz 1939“, *ČSP* 2/1977, 89.

65 *Historia* 9, 68–69.

66 Vladimir Dedijer, *Jugoslovensko-albanski odnosi: 1939–1948*, (Beograd: Borba, 1949), 17; Spasoje Đaković, *Sukobi na Kosovu*, (Beograd: Narodna knjiga, 1984), 86–87; Душан Мугоша, *На задатку*, (Београд: Четврти јул, 1973).

67 *Historia* 9, 105.

68 Коста Николић, Срђан Цветковић, *Срби и Албанци на Косову и Метохији у 20. веку*, (Београд: ИСИ, 2014), 30.

Качаником, Витином и Сирињићком жупом, који су припали бугарској окупационој зони.⁶⁹ У уџбенику се наводи да су „Албанци априлску катастрофу видели као алтернативу за ублажавање тешкоћа, а фашистичку окупацију као ослобађање од српског ропства“.⁷⁰ Уједињење Албанаца је проглашено декретом од 29. јуна 1941. и створен је протекторат „Велика Албанија“.⁷¹ Новембра 1942. формирана је организација Бали комбтар (Национални фронт) која је била позната по одмаздама над српским становништвом.⁷² У уџбенику се наводи: „Бали Комбтар је у свом програму имао борбу против окупатора, за савремену, демократску и слободну Албанију, која је укључивала и Косово и Чамерију“.⁷³

Главни народноослободилачки одбор Албаније, који је формиран на конференцији у Пези септембра 1942, преговарао је са Бали комбтаром, а споразум са њиховим припадницима постигнут је на конференцији у Муки 1–2. августа 1943. године. Формиран је заједнички „Одбор националног спаса“ за руковођење народноослободилачким покретом и била је прихваћена „етничка Албанија“ у коју би ушли и Косово и Метохија. Ипак, убрзо је сазвана конференција Главног НОО у Лабиноту на којој је био наглашен негативан став према Бали комбтару.⁷⁴ Главни разлог за ову промену аутори уџбеника виде у отпору „југословенског изасланика Енвера Хоџе, који је слепо следио њихове савете“.⁷⁵

Након италијанске капитулације, великоалбански концепт подржала је Немачка формирањем Друге призренске лиге 16. октобра 1943, на челу са Џафером Девом, Бедријем Пејанијем, Исметом

69 Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, (Београд: Српска академија наука и уметности, 1986), 243–244.

70 *Historia* 9, 110.

71 Ali Hadri, „Okupacioni sistem na Kosovu i Metohiji 1941–1944“, *Jugoslovenski istorijski časopis* 2/1965, 39; Бранислав Божовић, Милорад Вавић, *Сурова времена на Косову и Метохији. Квислинзи и колаборација на Косову и Метохији у Другом светском рату*, (Београд: ИСИ, Републички одбор СУБНОР-а, Савет Едиције „Србија у рату и револуцији“, Војноиздавачки и новински центар, 1991), 41; Ali Hadri, *Narodnooslobodilački pokret na Kosovu 1941–1945*, (Priština: Zavod za istoriju Kosova, 1973), 39; Predrag Živančević, *Emigranti: naseljavanje Kosova i Metohije iz Albanije*, (Beograd: Eksportpres, 1989), 47.

72 Погледати више у: Павле Иванов Џелатовић, *Балистички покрет 1939–1952. Масовност, сарадња са окупатором и злочини над Србима*, (Београд: Архив Србије, 2000).

73 *Historia* 9, 106.

74 Dedijer, *Jugoslovensko-albanski odnosi*, 106–107.

75 *Historia* 9, 108.

Криезиујем и другима.⁷⁶ У уцбенику се наглашава да је ова лига била посвећена „етничкој Албанији“ и „неопходности заштите етничких граница“,⁷⁷ а закључује се и да је „уједињење Косова и других албанских области са Албанијом, иако су то учинили фашистички окупатори, изразило дуготрајну тежњу Албанаца да живе у једној држави и стварају етничку Албанију.“⁷⁸ Већ наредног месеца био је оформљен Косовски пук на челу са Џафером Девом, а у пролеће и лето следеће године створена је 21. СС дивизија Скендербег. Српско становништво на Косову и Метохији било је изложено страдању, економски ресурси су уништавани, експлоатисана је радна снага и сировине.⁷⁹ Због ових околности, од маја до априла 1944. исељено је више од 40.000 особа (из италијанске окупационе зоне) и 30.000 (од немачких војних власти).⁸⁰

У новембру 1943. у резолуцији покрајинског саветовања КПЈ за Космет промењено је име партијске организације – уместо Метохија стављено је Дукађин, што је обухватало и већи део северне Албаније⁸¹ (то је било промењено у јуну 1944).⁸² У децембру 1943. и почетком јануара 1944. одржана је конференција делегата са Косова и Метохије и делегата из Албаније у Бујану (на Косову и Метохији није било слободне територије). Учествовала су 43 Албанца, седам Срба и Црногораца, један муслиман, а укупно десет учесника је било из Албаније (иако нису били југословенски држављани). Изабран је „Народноослободилачки одбор за Косово и Дукађин“ и наглашен је историјски значај конференције због могућности да народ сам одлучује са правом самоопредељења и отцепљења.⁸³ У уцбенику се наглашава

76 Богдановић, *Књига о Косову*, 245–246.

77 *Historia* 9, 114.

78 *Исто*, 111–112.

79 Погледати више: Ненад Антонијевић, *Албански злочини над Србима на Косову и Метохији у Другом светском рату (документа)*, (Београд: Музеј жртава геноцида, 2009); Ненад Антонијевић, *Косово и Метохија 1941–1945. година – ратни злочини*, (Београд: Музеј жртава геноцида, 2017); Ђорђе Борозан, „Косово и Метохија у границама протектората Велика Албанија 1941–1944“, *Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000*, 120–121.

80 Slobodan Milošević, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*, (Београд: Народна књига, ISI, 1981), 56.

81 Богдановић, *Књига о Косову*, 225–226.

82 Spasoje Đaković, „KPJ u NOB i revoluciji na Kosovu i Metohiji“, *Kosovo: Prošlost i sadašnjost*, ur. Gordana Filipović, (Београд: Међународна политика, 1989), 118.

83 Видети више: Бранко Петрановић, „Историчар и Бујанска конференција“, *Зборник Матице српске за историју* 42/1990, 163–172; Branko Petranović, „AVNOJ i Bujanska konferencija“, *Kosovo: Prošlost i sadašnjost*, 131–137; Venceslav Glišić,

да је Конференција одобрила резолуцију у којој се истиче да су „Косово и Метохијска равница области насељене већином албанским народом, који увек, чак и данас, желе да буду заједно са Албанијом“.⁸⁴

Период након Другог светског рата до проглашења независности тзв. Републике Косово

Након завршетка рата, Албанија се окренула сарадњи са Југославијом и Совјетским Савезом.⁸⁵ У уџбенику се истиче да је власт у Тирани (Енвер Хоџа) „слепо водила пројугословенску политику“ па је раскид сарадње 1948. био „важан, јер је избегнут ризик да се Албанија претвори у седму југословенску републику“.⁸⁶ У уџбенику се уопште не помиње помоћ коју је Југославија указала Албанији 1945–1948, на идеолошком, политичком, економском, културном, здравственом и војном плану, а која је већином била једнострана.⁸⁷ Питање Косова и Метохије кочило је југословенско-албанску сарадњу и након рата. Албанска побуна, на чијем челу је био Шабан Полужа, избила је 2. децембра 1944. нападом на Урошевац а завршила се 23. фебруара 1945. године. Главно жариште отпора била је Дреница. Као разлог за избијање устанка у уџбенику се наводи „насиље и терор српских партизана“, „српски геноцид од јесени 1944“, „тешки злочини“ и „убијање хиљаде Албанаца“.⁸⁸ Иначе, у југословенској реакцији према заповести од 2. децембра 1944. „најстроже је била забрањена пљачка, насиље и самовољно злостављање становништва јер ове акције имају велики значај за даљи развој братства и јединства народа Косова и Метохије“.⁸⁹ У циљу сламања устанка, Јосип Броз Тито је 8. фебруара 1945. увео војну управу на Косову и Метохији, на челу са пуковником Савом Дрљевићем.⁹⁰ У уџбенику се наводи да је „југословенска вла-

„Бугјанска конференција (31. decembar 1943 – 2. januar 1944)“, *Vojnoistorijski glasnik* 1/1990, 107–125.

84 *Historia* 9, 115.

85 Петер Бартл, *Албанци: од средњег века до данас*, (Београд: Clío, 2001), 231; Стеван К. Павловић, *Историја Балкана*, (Београд: Clío, 2001), 479.

86 *Historia* 9, 150–151.

87 Више о југословенско-албанској економској сарадњи погледати у: Божица Славковић Мирић, *Југославија и Албанија 1945–1948. Економски односи*, (Београд: ИНИС, 2020).

88 *Historia* 9, 156–157.

89 Богдановић, *Књига о Косову*, 302–303.

90 Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslovenski federalizam – ideje i stvarnost. Tematska zbirka dokumenata*, tom 2: 1943–1986, (Београд: Prosveta, 1987), 149; Đorđe Borozan, „Secesionistička pobuna na Kosovu i Metohiji 1944–1945“, *Istorija*

да успоставила гвоздени и дискриминаторски режим за Албанце⁹¹, као и да се „тероризам над Албанцима појачао, посебно у Дреници, где су током пролећа 1945. партизанске јединице убиле и масакрирале преко 4.000 људи и спалиле више од 20 села“.⁹²

Југословенска власт је попуштала албанском национализму и покушавала да умањи непријатељство, што се у уџбенику не наводи, а што видимо кроз одлуку комунистичке владе од 6. марта 1945. о забрани повратка протераних Срба (колониста) са Косова и Метохије у току рата.⁹³ Такође, југословенске власти покушале су да повежу становништво Косова и Метохије у складу са „братством и јединством“. Успостављена је сарадња са Албанијом на свим пољима, а као битно питање истакнуто је решавање пограничних односа, па је потписан и споразум о пограничном промету.⁹⁴ У складу са оваквом југословенском политиком, наглашено је да ће „Албанци у пуној мери уживати своја национална права и имати све могућности за свој политички, економски и културни развитак“ те је на конференцији Обласне скупштине Косова у јулу 1945. у Призрену изнесен предлог да се ова област прикључи федералној Србији као саставни део.⁹⁵ Аутори албанског уџбеника су сматрали да је то урађено да би

20. века 2/1995, 63–76; Милутин Фолић, „Појава контрареволуције на Косову крајем 1944. и почетком 1945. године и напори КПЈ на њеном превазилажењу“, *Оснивачки конгрес Комунистичке партије Србије*, ур. Александар Касаш, Љубомир Табачки, Јелена Попов, (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Нови Сад: Историјски институт Војводине, Приштина: Историјски институт Косова, 1988), 139–144; Душан Бојковић, „Сузбијање оружане побуне балиста на Косову и Метохији током зиме 1944/1945. године“, *Косово и Метохија у Другом светском рату – седам деценија касније*, ур. Владан Виријевић, Далибор Елезовић, (Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2016), 225–247.

91 *Historia* 9, 115.

92 *Исто*, 157.

93 Снежана Миливојевић, „Забрана повратка колонистима и прогнаном српском и црногорском становништву“, *Баштина* 19/2005, 157–167.

94 Погледати: Војиса Slavković Mirić, „Pogranični promet Jugoslavije i Albanije i dvovlasnička imanja 1945–1948“, *Istorija 20. veka* 1/2020, 107–128.

95 Момчило Павловић, „Албанци (Шиптари) у Србији и Југославији 1944–1991“, *Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000*, 142. - Овде би требало додати да је, такође да би се изашло у сусрет Албанцима, Скупштина АП КМ децембра 1968. донела одлуку да се из имена уклони Метохија и да нови назив буде Социјалистичка Аутономна Покрајина Косово, а избачен је назив Шиптар који је сматран увредљивим. Branko Horvat, *Kosovsko pitanje*, (Zagreb: Globus, 1989); Miloš Mišović, *Ko je tražio republiku Kosovo: 1945–1985*, (Beograd: Narodna knjiga, 1987); Predrag Marković, „Služba državne bezbednosti i albanske

се „оправдала окупација албанских земаља пре него што се изнесе светско мишљење о томе“.⁹⁶

Друштвено-политичке околности на Косову и Метохији током 50-их година 20. века биле су оптерећене активностима диверзантско-терористичких група из Албаније, због чега је уследила акција сакупљања оружја, као и исељавање Турака и Албанаца.⁹⁷ Од 1945. до 1957. из економских разлога иселило се из Југославије у Турску 96.584 Турчина, док број Албанаца није егзактно утврђен.⁹⁸ Аутори албанског уџбеника истичу број од десетина хиљада исељених Албанаца.⁹⁹ Притом се не помиње њихово прогресивно увећавање, као и да се због албанског притиска – претњи, причињавања материјалне штете, физичких насртаја, уцењивања за продају имања у бесцење – са простора Косова и Метохије од краја Другог светског рата иселило 1.200 породица Срба и Црногораца.¹⁰⁰

У периоду од 1974. до 1981. албанска доминација на Косову и Метохији била је потпуна.¹⁰¹ Албанске демонстрације 1981. показале су неповољну ситуацију на Косову и Метохији. Албанци су истакли захтеве за својом републиком, као и (што се у уџбенику наглашава) да „не прихватају живот под српском влашћу“, а такође „разоткриле су велики проблем Албанаца у Југославији који је до тада мајсторски камуфлирао југословенски режим“.¹⁰² Поред демонстрација, терористичке и сепаратистичке акције биле су константне, о чему су реферисали генерали и адмирални ЈНА.¹⁰³ Као последица тога, српско

demonstracije na Kosovu 1968. godine: jedan dokument“, *Istorija 20. veka* 1-2/1999, 169-180.

96 *Historia* 9, 160.

97 Радмила Радић, „Исељавање становништва с југословенског простора средином педесетих година“, *Историјски записи* 1-2/1999, 143. За акцију скупљања оружја и стања на Космету 50-их година консултовати књигу: Бојан Димитријевић, *Ранковић – други човек*, (Београд: Vukotić media, 2020).

98 Према попису из 1948. било је: 498.242 (68,45%) Албанца, 171.911 (23,62%) Срба, 1953. било је 524.559 (64,91%) Албанаца, 189.869 (23,49%) Срба и 1961. године 646.605 (67,07%) Албанаца и 227.016 (23,55%) Срба. Миомир Гаталовић, *Косово и Метохија у државној политици Југославије 1958-1965*, (Београд: ИСИ: Друштво историчара Србије „Стојан Новаковић“, 2016), 259.

99 *Historia* 9, 160.

100 Гаталовић, *Косово и Метохија у државној политици Југославије*, 270.

101 Детаљније погледати: Петар Ристановић, *Косовско питање 1974-1989*, (Нови Сад: Прометеј, Београд: Информатика, 2019).

102 *Historia* 9, 161.

103 Mile Bjelajac, *Jugoslovensko iskustvo sa multietničkom armijom 1918-1991*, (Београд: Удружење за друштвено историју, 1999), 107-108.

становништво се нашло у тешком положају и према неким проценама током 70-их година око 57.000 Срба се иселило са Косова и Метохије.¹⁰⁴ Албански протести су бивали све озбиљнији уз паролу „Косово република“, а у уцбенику се истиче да је „30 мученика пало за ослобађање Косова у марту и априлу 1989“.¹⁰⁵ Југословенске власти су биле оптужене за „тровање више од 7.000 ученика и студената у периоду март–мај 1990“.¹⁰⁶ На мере које је српско руководство предузело (26. јуна 1990. Закон о поступању републичких органа у посебним околностима) одговор албанске алтернативе од 2. јула 1990. било је усвајање „уставне декларације Косова као самосталне и равноправне заједнице у склопу федерације (конфедерације) Југославије, као равноправан субјект са осталим федералним јединицама у федерацији (конфедерацији)“.¹⁰⁷ У уцбенику се наводи да је „овај демократски чин косовских делегата утицао на даљу радикализацију ситуације“¹⁰⁸ и да су „скупштински делегати, иако су их прогнали српски окупатори, били одлучни да следе интересе албанског народа као већинског становништва на Косову“.¹⁰⁹ Тако је 30. септембра 1990. завршен „потпуно легитиман и успешан“¹¹⁰ а у ствари илегални референдум „за суверено и независно Косово“.¹¹¹

104 Објављен је фељтон Атанасија Јевтића „Од Косова до Јадовна“ који описује страдање Срба на Косову и Метохији (Београд: А. Јевтић, 1984), као и Меморандум САНУ (Српска академија наука и уметности Српском народу, Los Angeles: American Serbian Heritage Foundation, 1986). Такође, требало би поменути петицију 2.016 грађана из 1985, као и петицију 209 угледних личности из Београда из јануара 1986. Коста Николић, „Нико не сме да вас бије“ Слободан Милошевић у Косову Пољу 24–25. априла 1987. *Историја и мит*, (Београд: ИСИ, 2006), 55.

105 Николић, Цветковић, *Срби и Албанци на Косову и Метохији*, 246–247.

106 *Historia* 9, 163. - „Тровање“ албанске деце у марту 1990. било је покушај манипулације светским јавним мњењем. Све је почело у Подујеву у основној школи, а онда се више од 3.000 „пацијената“ јавило у приштинску болницу. Међународни тимови су утврдили да није било у питању тровање већ „масовна хистерија“. Вјелажас, Кривокарић-Јовић, *Prilozi iz naučne kritike*, 322.

107 Николић, Цветковић, *Срби и Албанци на Косову и Метохији*, 316.

108 *Historia* 9, 164. - Престао је рад Скупштине и Извршног већа САП Косово, уведене су привремене мере у косовске медије, као и у руднике Кишница и Ново Брдо. Николић, Цветковић, *Срби и Албанци на Косову и Метохији*, 316.

109 *Historia* 9, 165.

110 *Historia* 9, 166.

111 Zoran Mijatović, *Opelo za državnu tajnu: svedočenje iz vrha Državne bezbednosti*, (Beograd: Pharos, 2004), 108–109; Драган Богетић, „Регулисање уставно правног статуса Косова и Метохије у Социјалистичкој Југославији 1945–1990“, *Косово и Метохија у великоалбанским плановима*, 200–201.

Формирана је влада тзв. Републике Косова са Бујаром Букошијем на челу, а од 1992. до 1997. оснивају се косовске „паралелне“ институције.¹¹² Терористички напади Ослободилачке војске Косова (Ushtria Çlirimtare e Kosovës - УЏК) на носиоце српске власти на Косову и њихове сараднике¹¹³ пропагирани су „ослобођење Косова од српске владавине“.¹¹⁴ У уџбенику се уздиже деловање ОВК, а наглашава негативно деловање српске власти: „Програм ОВК за слободу и независност, за отворено друштво и развијену демократију подржао је цео албански народ. У тим околностима, српска окупаторска власт покренула је снажну војно-полицијску и пропагандну машинерију, не само против јединица ОВК, већ и против цивилног становништва, што је резултирало страшним сценама варварства, убистава и масакра беспомоћних и невиних људи, паљења стамбених кућа, старина, масовним затварањем младих итд. Највећи масакри су се догодили током фебруара и марта 1998. године, нарочито на територији Дренице.“¹¹⁵ Посебно место у уџбенику посвећено је „легендарном команданту“ Адему Јашарију и његовом „херојству без председана“, чија је борба постала „пример отпора и инспирација читавом народу за слободу и независност“.¹¹⁶

Споразум између југословенског председника Слободана Милошевића и специјалног америчког амбасадора Ричарда Холбрука није прекинуо акције ОВК. У јануару 1999. у државној антитерористичкој

112 Милан Мијалковски, Петар Дамјанов, *Тероризам албанских екстремиста*, (Београд: Војска, 2002), 88–93.

113 Према анализама Бојана Ђокића, од почетка 1998. до 20. јуна 1999. нестало је и настрадало 322 припадника МУП-а од албанских паравојних формација. Бојан Ђокић, „Нумеричка анализа списка отетих и несталих Срба и припадника других мањинских заједница на Косову и Метохији“, *Токови историје* 1/2015, 123–144. Погледати: *Јунаци отаџбине: спомен књига*, (Београд: Савезна влада, „Војска“, Војноиздавачки завод, 2000); *Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији*, (Београд, 2003).

114 Давор Милошевић, „Исламистичке терористичке организације на Балкану и њихово финансирање“, *Војно дело* 2/2018, 522. Погледати: Војин Димитијевић, *Тероризам*, (Београд: К. В. С, 2000); Милан Мијалковски, *Злочини и заблуде албанских сепаратиста*, (Београд: НИЦ Војска, 1999); Милан Мијалковски, „Угроженост безбедности Западног Балкана албанским тероризмом“, *Војно дело* 1/2004, 146–164.

115 *Historia* 9, 168. - Овде би требало напоменути да је, према званичним подацима, од 1991. до 1997. у албанским терористичким акцијама убијено 26 цивила, од којих 17 припадника албанске националне мањине лојалне држави. Током 1998. убијена су 173 цивила, од којих 77 Албанаца. *Тероризам албанских сепаратиста на КиМ и метод њиховог деловања*, (Београд: МУП, 1998), 4–5.

116 *Historia* 9, 169.

акцији у албанском селу Рачак погинуло је неколико десетина припадника албанских паравојних формација, што је у светским медијима представљено као државни масакр над албанским цивилима. Након неуспешних преговора у Рамбујеу у фебруару 1999. и у Паризу у марту исте године, НАТО је од 24. марта отпочео напад на Југославију, који је трајао до 10. јуна 1999. Потписан је војно-технички споразум у Куманову између Међународних безбедносних снага под окриљем ОУН-а и влада СРЈ и Републике Србије 9. јуна 1999. и усвојена Резолуција 1244 у Савету безбедности, а повучене су државне снаге безбедности. На Косову и Метохији биле су распоређене војне снаге међународне заједнице (у уцбенику се истиче „Косово је ослобођено“¹¹⁷). Припадници ОВК искористили су ово за насиље према српском и мањинском становништву на Косову и Метохији. Током 1999. са ових простора избегло је више од 200.000 припадника српског и мањинског становништва,¹¹⁸ а од октобра 1998. до фебруара 1999. године 90 сеоских средина постало је етнички чисто.¹¹⁹ Такође, српски цивили су у прве три недеље рата имали веће жртве него обе стране у три месеца пре рата.¹²⁰ У уцбенику се не помиње ово иселјавање и страдање, већ да су од марта 1999. „војска, полиција и паравојне српске формације почеле јасно да реализују план за етничко чишћење Албанаца са Косова“ спроводећи политику „спаљене земље“, као и „протеривање свих Албанаца из села и градова на Косову“.¹²¹

Трансформација ОВК у Косовски заштитни корпус и Косовске полицијске снаге, као и избор Агима Чекуа, Рамуша Харадинаја и Хашима Тачија на највише функције били су први показатељи наме-

117 Исто, 171.

118 Бојан Ђокић, „Квантитативна анализа убијених и несталих припадника припадника МУП-а на КиМ од албанских паравојних формација 1998–2003“, *Безбедност* 3/2017, 143, 144; Обрад Стевановић, „Објекти напада и последице албанског тероризма на Косову и Метохији“, *Косово и Метохија 1912–2012*, ур. Бранко Јовановић, Урош Шуваковић, (Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини), 753–769.

119 Вјелажас, Krivokarić-Jović, *Prilozi iz naučne kritike*, 328.

120 Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, (Београд; Криминалистичко-полицијска академија, 2015), 155.

121 *Historia* 9, 170. - У уцбенику се наводи „1.000.000 протераних, 15.000 убијених Албанаца током НАТО бомбардовања, 500 масовних гробница, 3.000 несталих Албанаца, док је више од 1.500 војника ОВК 'мученички' пало за ослобођење Косова а око 2.000 је рањено. Више од 200.000 кућа, станова, локала, занатских радњи, фабрика, културно-историјских споменика, културних, научних, верских и осталих објеката било је опљачкано, спаљено или срушено. Преко 750 школа, од укупно 1.200 до тада, срушене су или демолиране“.

ре међународне заједнице да легитимизује терористичко деловање ОВК. У уџбенику се наглашава значај подршке међународне заједнице, нарочито САД-а, јер се само тако „може остварити политичка воља народа Косова“.¹²² Међународна заједница била је неми посматрач у догађајима од 17. марта 2004. (у анализираном уџбенику се ови догађаји не помињу) када је уништано српско културно наслеђе и протеривани Срби.¹²³ Проглашење независности Косова 17. фебруара 2008. такође је добило подршку већег дела међународне заједнице.¹²⁴ Према ауторима уџбеника овај догађај је био „историјска победа косовског народа“ и „заједничка победа и заслуга свих Албанаца“ чиме је „становништво Косова стекло неоспорно право на слободу и независност“.¹²⁵ Овај чин је корак ка стварању великоалбанске државе, што представља озбиљан и актуелан проблем српске државе.¹²⁶

На крају, закључак који се намеће јесте да се у анализираном албанском уџбенику историјске чињенице различито тумаче, бришу или искривљују у односу на српске уџбенике, а непримерени изрази који се користе у описивању важних историјских догађаја указују на циљ аутора уџбеника и школског система да се потенцира албанска етничка примарност на овом простору. Негативни ставови о Србима и Србији, као и о Југославији, помињу се често у уџбенику, чак и онда када су били успостављени добри односи два народа. Наглашава се важна улога Косова у распаду Југославије (подебљано у уџбенику стицање независности 1990), а отцепљење Хрвата и Словенаца помиње се само чињенично. Отпор који је пружан југословенској држави и личности које су водиле ту борбу заузимају значајно место у уџбенику. Највећи део уџбеника чине политика, државна и национална

122 *Historia* 9, 175.

123 Горан Зековић, Хатица Бериша, „Модели терористичке агресије“, *Војно дело* 2/2018, 489.

124 Проглашење независности признао је САД и већина држава чланица Уједињених нација (108 од 193), Европске уније (23 од 28) и НАТО (24 од 28). Обрад Стевановић, „Ефекти албанског тероризма на Косову и Метохији“, *Зборник радова Филозофског факултета XLV(1)/2015*, 159; Бранислав Крстић, *Косово пред судом историје*, (Београд: (Б. Крстић), 2000), 7; Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији (докторска дисертација)*, (Београд: Факултет безбедности, 2008), 260–270.

125 *Historia* 9, 179.

126 Милоје Здравковић, „Велика Албанија – обликовање нове нестабилности на Балкану“, *Војно дело* 1/2014, 160–193; Горан Беџић, „Сепаратизам – упориште албанског екстремизма“, *Војно дело* 3/2012, 148–156; Јован М. Чанак, *Велика Албанија – замисли и могуће последице*, (Београд: Институт за геополитичке студије, 1998).

пропаганда. О друштвеној историји пише се засебно за албански народ без истицања учешћа југословенске државе у развоју просвете и културе. Косово се наглашава као посебна целина, па је и на картама тако представљено (нпр. у оквиру Краљевине Југославије или након распада Југославије). Дакле, требало би истаћи да школски уџбеник попут овог не би смео да има пропагандни, ненаучни и нестручни карактер, јер се тиме не могу успоставити добросуседски односи, већ се само може потпиривати мржња ка другој страни. Ослањање на стереотипе и/или површно посматрање догађаја из прошлости присутно је и у медијима (један од примера је албански документарни филм из јуна 2020. *Велика српска историјска обмана – како су Срби украли албанску историју*, приказан на Косову и Метохији и у Северној Македонији, који „доказује“ албанско постојање на овим просторима пре српског). Наука и историја стављене су у службу такозване „Републике Косово“ која на све начине покушава да направи своју државност.

Резиме

Албански уџбеник из историје за 9. разред који се користи на Косову и Метохији покушава да покаже албанску етничку примарност на овом простору, бришући или не приказујући одређене историјске чињенице. Самим тим, кроз албански школски систем потенцира се мржња и негативно расположење према српској страни. Такав став не доводи до решавања сложеног односа Срба и Албанаца који је на ивици сукоба и показује, оно што смо закључили и у претходној анализи албанског уџбеника за 8. разред,¹²⁷ да албанска страна није спремна на стручни дијалог већ само жели да легитимизује стање у покрајини.

Literature

- Avdić, Avdija. „Jugoslovensko-turski pregovori o iseljavanju muslimanskog stanovništva u periodu između dva svetska rata“. *Novopazarski zbornik* 15/1992, 112–125. (cyrillic)
- Avramovski, Živko. „Albanija između Jugoslavije i Italije 1918–1924“. *Vojnoistorijski glasnik* 3/1984, 153–182. (cyrillic)

127 Славковић Мирић, „Српско-албански односи у албанском уџбенику за 8. разред“.

- Avramovski, Živko. *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji: godišnji izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921–1938*, knj. 2, (1931–1938). Beograd: Arhiv Jugoslavije, Zagreb: Globus, 1986.
- *Albanski terorizam i organizovani kriminal na Kosovu i Metohiji*. Beograd: s. n., 2003. (cyrillic)
- Antonić, Goran. „Kosovski komitet i Kraljevina SHS u svetlu jugoslovenskih izvora 1918–1920“. *Istorija 20. veka* 1/2006, 27–44.
- Antonijević, Nenad. *Albanski zločini nad Srbima na Kosovu i Metohiji u Drugom svetskom ratu (dokumenta)*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2009. (cyrillic)
- Antonijević, Nenad. *Kosovo i Metohija 1941–1945. godina – ratni zločini*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2017. (cyrillic)
- Bandžović, Safet. „Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana: (1912.–1941)“. *Prilozi* 32/2003, 179–229.
- Bartl, Peter. *Albanci: od srednjeg veka do danas*. Beograd: Clio, 2001. (cyrillic)
- Becić, Goran. „Separatizam – uporište albanskog ekstremizma“. *Vojno delo* 3/2012, 148–156. (cyrillic)
- Bjelajac, Mile, Gordana Krivokapić-Jović. *Prilozi iz naučne kritike – srpska istoriografija i svet*. Beograd: INIS, 2011.
- Bjelajac, Mile. *Jugoslovensko iskustvo sa multietničkom armijom 1918–1991*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 1999.
- Bjelajac, Mile. „Kontroverze o savremenoj istoriji Kosova“. *Pisati istoriju Jugoslavije. Viđenje srpskog faktora*, ur. Mile Bjelajac, 397–429. Beograd: INIS, 2007. (cyrillic)
- Bogdanović, Dimitrije. *Knjiga o Kosovu*. Beograd: SANU, 1986. (cyrillic)
- Bogetić, Dragan. „Regulisanje ustavno pravnog statusa Kosova i Metohije u Socijalističkoj Jugoslaviji 1945–1990“. *Kosovo i Metohija u velikoalbanskim planovima 1878–2000*, ur. Nikola B. Popović. Beograd: ISI, 2001. (cyrillic)
- Božović, Branislav, Milorad Vavić. *Surova vremena na Kosovu i Metohiji. Kvislinzi i kolaboracija na Kosovu i Metohiji u Drugom svetskom ratu*. Beograd: ISI, Republički odbor SUBNOR-a, Savet Edicije „Srbija u ratu i revoluciji“, Vojnoizdavački i novinski centar, 1991. (cyrillic)
- Bojković, Dušan. „Suzbijanje oružane pobune balista na Kosovu i Metohiji tokom zime 1944/1945. godine“. *Kosovo i Metohija u Drugom svetskom ratu – sedam decenija kasnije*, ur. Vladan Virijević, Dalibor Elezović, 225–247. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, 2016. (cyrillic)
- Borozan, Đorđe. *Velika Albanija: porijeklo–ideje–praksa*. Beograd: Vojnoistorijski institut Vojske Jugoslavije, 1995. (cyrillic)
- Borozan, Đorđe. *Velikoalbansko pitanje: 1878–1998*. Podgorica: CANU, 2002. (cyrillic)
- Borozan, Đorđe. „Kosovo i Metohija u granicama protektorata Velika Albanija 1941–1944“. *Kosovo i Metohija u velikoalbanskim planovima 1878–2000*, ur. Nikola B. Popović, 103–132. Beograd: ISI, 2001. (cyrillic)

- Borozan, Đorđe. „Secesionistička pobuna na Kosovu i Metohiji 1944–1945“. *Istorija 20. veka* 2/1995, 63–76.
- Čanak, Jovan M. *Velika Albanija – zamisli i moguće posledice*. Beograd: Institut za geopolitičke studije, 1998. (cyrillic)
- Dedijer, Vladimir. *Jugoslovensko-albanski odnosi: 1939–1948*. Beograd: Borba, 1949.
- *Definitivni rezultati popisa stanovništva po maternjem jeziku od 31. 1. 1921*. Beograd: Opšta državna statistika, 1932. (cyrillic)
- *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine*, knj. 1: Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava. Beograd: Opšta državna statistika, 1937.
- Dimić, Ljubodrag. *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije*, knj. 1. Beograd: Stubovi kulture, 1996. (cyrillic)
- Dimić, Ljubodrag, Đorđe Borozan. *Jugoslovenska država i Albanci*, tom 1 i 2. Beograd: Službeni list SRJ, Arhiv Jugoslavije, Vojno-istorijski institut, 1998, 1999. (cyrillic)
- Dimić, Ljubodrag, Đorđe Borozan. „Političke i bezbednosne prilike na Kosovu i Metohiji u prvoj polovini 1920“. *Istorija 20. veka* 1–2/1999, 89–104.
- Dimitrijević, Bojan. *Ranković – drugi čovek*. Beograd: Vukotić medija, 2020. (cyrillic)
- Dimitrijević, Vojin. *Terorizam*. Beograd: K. V. S, 2000. (cyrillic)
- Dogo, Marko. „Muslimani kao etničke i verske manjine u jugositočnoj Evropi između dva svetska rata“. *Islam, Balkan i velike sile*, ur. Slavenko Terzić, 455–464. Beograd: Istorijski institut SANU, 1997. (cyrillic)
- Dželatović, Pavle Ivanov. *Balistički pokret 1939–1952. Masovnost, saradnja sa okupatorom i zločini nad Srbima*. Beograd: Arhiv Srbije, 2000. (cyrillic)
- Dželatović, Pavle Ivanov. *Kačaci Kosova i Metohije*. Beograd: Inter-ju-pres, Ekkos, 1990. (cyrillic)
- Đaković, Spasoje. „KPJ u NOB i revoluciji na Kosovu i Metohiji“. *Kosovo: Prošlost i sadašnjost*, ur. Gordana Filipović, 118–131. Beograd: Međunarodna politika, 1989.
- Đaković, Spasoje. *Sukobi na Kosovu*. Beograd: Narodna knjiga, 1984.
- Đokić, Bojan. „Kvantitativna analiza ubijenih i nestalih pripadnika pripadnika MUP-a na KiM od albanskih paravojnih formacija 1998–2003“. *Bezbednost* 3/2017, 142–167. (cyrillic) doi: 10.5937/bezbednost1703142d
- Đokić, Bojan. „Numerička analiza spiska otetih i nestalih Srba i pripadnika drugih manjinskih zajednica na Kosovu i Metohiji“. *Tokovi istorije* 1/2015, 123–144. (cyrillic) doi: 10.31212/tokovi.2015.1.djo.123-144
- Folić, Milutin. „Pojava kontrarevolucije na Kosovu krajem 1944. i početkom 1945. godine i naponi KPJ na njenom prevazilaženju“. *Osnivački kongres Komunističke partije Srbije*, ur. Aleksandar Kasaš, Ljubomir Tabački, Jelena Popov, 139–144. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Novi Sad: Istorijski institut Vojvodine, Priština: Istorijski institut Kosova, 1988. (cyrillic)

- Gatalović, Miomir. *Kosovo i Metohija u državnoj politici Jugoslavije 1958–1965*. Beograd: ISI, Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“, 2016. (cyrillic)
- Gaćeša, Nikola. „Kolonizacija Srba i Crnogoraca u Kraljevini Jugoslaviji i FNRJ 1918–1948“. *Seobe srpskog naroda: od XIV do XX veka*, ur. Dragutin Ranković, 111–126. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1990. (cyrillic)
- Gligorijević, Branislav. „Jugoslavija, Albanija i velike sile 1919–1939“. *Kosovo i Metohija u velikoalbanskim planovima: 1878–2000*, ur. Nikola B. Popović, 37–61. Beograd: ISI, 2001. (cyrillic)
- Gligorijević, Branislav. „Političke, privredne i socijalne prilike na mešanim područjima“. *Srbi i Albanci u 20. veku*, ur. Andrej Mitrović, 211–220. Beograd: SANU, 1991. (cyrillic)
- Glišić, Venceslav. „Bujanska konferencija (31. decembar 1943 – 2. januar 1944)“. *Vojnoistorijski glasnik* 1/1990, 107–125.
- Hadri, Ali. *Narodnooslobodilački pokret na Kosovu 1941–1945*. Priština: Zavod za istoriju Kosova, 1973.
- Hadri, Ali. „Okupacioni sistem na Kosovu i Metohiji 1941–1944“. *Jugoslovenski istorijski časopis* 2/1965, 39–60.
- Hasani, Sinan. *Kosovo: istine i zablude*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1986.
- Hoptner, Jacob. *Jugoslavija u krizi: 1934–1941*. Rijeka: „Otokar Keršovani“, 1973.
- Hrabak, Bogumil, Dragoslav Janković. *Srbija 1918*. Beograd: Sedma sila, 1968. (cyrillic)
- Hodža, Hajredin. „Uzroci, problemi i posledice migracija stanovništva Kosova i pripadnika albanske nacionalnosti u inostranstvo“. *Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze sa domovinom*, ur. Ivan Čizmić. Zagreb: Zavod za migracije i narodnosti, 1978.
- Ilievski, Borče. „Turci u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Demografska analiza na osnovu popisa stanovništva 1921. i 1931“. *Istorija 20. veka* 1/2018, 35–54. doi: 10.29362/ist20veka.2018.1.ili.35-54
- Janjetović, Zoran. *Deca careva, pastorčad kraljeva: nacionalne manjine u Jugoslaviji: 1918–1941*. Beograd: INIS, 2005.
- Jevtić, Atanasije. *Od Kosova do Jadovna: putni zapisi jeromonaha Atanasija Jevtića*. Beograd: A. Jevtić, 1984. (cyrillic)
- Jelić, Milosav. *Albanija – zapisi o ljudima i događajima*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona, 1933. (cyrillic)
- Jovanović, Vladan. „In search of homeland? Muslim migration from Yugoslavia to Turkey 1918–1941“. *Tokovi istorije* 1–2/ 2008, 56–67.
- Jovanović, Vladan. „Interministerijalna konferencija Kraljevine Jugoslavije o iseljavanju 'neslovenskog elementa' u Tursku (1935)“. *Prilozi* 35/2006, 105–124.
- Jovanović, Vladan. *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918–1929*. Beograd: INIS, 2002.

- Jovanović, Vladan. „Tokovi i ishod međuratne kolonizacije Makedonije, Kosova i Metohije“. *Tokovi istorije* 3/2006, 25–44.
- Jovičić, Miodrag. „Ustavnopravni položaj pripadnika albanske nacionalnosti u Jugoslaviji“. *Srbi i Albanci u 20. veku*, ur. Andrej Mitrović, 137–154. Beograd: SANU, 1991. (cyrillic)
- *Junaci otadžbine: spomen knjiga*. Beograd: Savezna vlada, „Vojska“, Vojnoizdavački zavod, 2000. (cyrillic)
- Krizman, Bogdan. „Elaborat Ive Andrića o Albaniji iz 1939“. *ČSP* 2/1977, 77–89.
- Krizman, Bogdan, Bogumil Hrabak. *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919–1920*. Beograd: Kultura, 1960.
- Krstić, Branislav. *Kosovo pred sudom istorije*. Beograd: (B. Krstić), 2000. (cyrillic)
- Lekić, Bogdan. *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1918–1941*. Beograd: Udruženje ratnih dobrovoljaca 1912–1918, njihovih potomaka i poštovalaca, Službeni list SRJ, 2002. (cyrillic)
- Maliković, Dragi. *Kačaćki pokret na Kosovu i Metohiji 1918–1924*. Priština [tj.] Leposavić : Institut za srpsku kulturu, Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet, 2005. (cyrillic)
- Mijalkovski, Milan. *Zločini i zablude albanskih separatista*. Beograd: NIC Vojska, 1999. (cyrillic)
- Mijalkovski, Milan. „Ugroženost bezbednosti Zapadnog Balkana albanskim terorizmom“. *Vojno delo* 1/2004, 146–164. (cyrillic)
- Mijalkovski, Milan, Petar Damjanov. *Terorizam albanskih ekstremista*. Beograd: Vojska, 2002. (cyrillic)
- Mijatović, Zoran. *Opelo za državnu tajnu: svedočenje iz vrha Državne bezbednosti*. Beograd: Pharos, 2004.
- Milivojević, Snežana. „Zabrana povratka kolonistima i prognanom srpskom i crnogorskom stanovništvu“. *Baština* 19/2005, 157–167. (cyrillic)
- Milošević, Davor. „Islamističke terorističke organizacije na Balkanu i njihovo finansiranje“. *Vojno delo* 2/2018, 505–531. doi: 10.5937/vojdelo1802505m
- Milošević, Slobodan. *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945*. Beograd: Narodna knjiga, ISI, 1981.
- Mišić, Saša. *Albanija: prijatelj i protivnik. Jugoslovenska politika prema Albaniji 1924–1927*. Beograd: Službeni glasnik, 2009.
- Mugoša, Dušan. *Na zadatku*. Beograd: Četvrti jul, 1973. (cyrillic)
- Nedeljković, Slaviša, Goran Jović. „Istorijsko-geografski pogled na demografske karakteristike Kosova i Metohije krajem 19 i početkom 20. veka“. *Baština* 9–10/1998–1999, 241–251. (cyrillic)
- Nikolić, Goran. „Kretanje stanovništva Kosova i Metohije između dva svetska rata“. *Nova srpska politička misao*, 2006 (debate). (cyrillic)
- Nikolić, Kosta. „Niko ne sme da vas bije“ Slobodan Milošević u Kosovu Polju 24–25. aprila 1987. *Istorija i mit*. Beograd: ISI, 2006. (cyrillic)

- Nikolić, Kosta, Srđan Cvetković. *Srbi i Albanci na Kosovu i Metohiji u 20. veku*. Beograd: ISI, 2014. (cyrillic)
- Obradović, Milovan. *Agrarna reforma i kolonizacija na Kosovu 1918-1941*. Priština: Institut za istoriju Kosova, 1981.
- Obradović, Milovan. „Agrarni odnosi na Kosovu 1918-1941“. *Jugoslavenski istorijski časopis* 1-4/1978, 442-455.
- Obradović, Milovan. *Agrarni odnosi u Kosovskoj Mitrovici i okolini između dva rata*. Priština: Institut za istoriju Kosova, 1979.
- *Opis granične linije između Kraljevine Jugoslavije i Kraljevine Albanije*. Beograd: Ministarstvo inostranih poslova, Biro za razgraničenje, 1935. (cyrillic)
- Pavlović, Momčilo. „Albanci (Šiptari) u Srbiji i Jugoslaviji 1944-1991“. *Kosovo i Metohija u velikoalbanskim planovima 1878-2000*, ur. Nikola B. Popović, 133-174. Beograd: ISI, 2000. (cyrillic)
- Pavlović, Stevan K. *Istorija Balkana*. Beograd: Clio, 2001. (cyrillic)
- Petranović, Branko. „AVNOJ i Bujanska konferencija“. *Kosovo: Prošlost i sadašnjost*, ur. Gordana Filipović, 131-137. Beograd: Međunarodna politika, 1989.
- Petranović, Branko. „Istoričar i Bujanska konferencija“. *Zbornik Matice srpske za istoriju* 42/1990, 163-172. (cyrillic)
- Petranović, Branko, Momčilo Zečević. *Jugoslavenski federalizam – ideje i stvarnost. Tematska zbirka dokumenata*, tom 2: 1943-1986. Beograd: Prosveta, 1987.
- Petrović, Vladimir. *Etničko čišćenje. Geneza koncepta*. Beograd: ISI, Arhipelag, 2019.
- Popov, Čedomir, Andrej Mitrović. *Istorija srpskog naroda* VI/2. Beograd: Srpska književna zadruga, 1983. (cyrillic)
- Radić, Radmila. „Iseljavanje stanovništva s jugoslovenskog prostora sredinom pedesetih godina“. *Istorijski zapisi* 1-2/1999, 143-173. (cyrillic)
- Ristanović, Petar. *Kosovsko pitanje 1974-1989*. Novi Sad: Prometej, Beograd: Informatika, 2019. (cyrillic)
- Sekulić, Tomislav. *Seobe kao sudbina*. Priština: Novi svet, 1994. (cyrillic)
- Slavković Mirić, Božica. *Jugoslavija i Albanija 1945-1948. Ekonomski odnosi*. Beograd: INIS, 2020. (cyrillic)
- Slavković Mirić, Božica. „Pogranični promet Jugoslavije i Albanije i dvovlasnička imanja 1945-1948“. *Istorija 20. veka* 1/2020, 107-128. doi: 10.29362/ist20veka.2020.1.sla.107-128
- Slavković Mirić, Božica. *Političke, ekonomske i kulturne prilike na Kosovu i Metohiji 1929-1941*. Beograd: Prosveta: Princip, 2018. (cyrillic)
- Slavković Mirić, Božica. „Srpsko-albanski odnosi u albanskom udžbeniku za 8. razred osnovne škole na Kosovu i Metohiji“. *Tokovi istorije* 1/2020, 199-220. (cyrillic) doi: 10.31212/tokovi.2020.1.sla.199-220
- *Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije*. Beograd: Opšta državna statistika, 1940.

- Stevanović, Obrad. „Efekti albanskog terorizma na Kosovu i Metohiji“. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta XLV(1)/2015*, 143–165. (cyrillic) doi: 10.5937/zrffp45-7341
- Stevanović, Obrad. *Kumanovski sporazum*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2015. (cyrillic)
- Stevanović, Obrad. „Objekti napada i posledice albanskog terorizma na Kosovu i Metohiji“. *Kosovo i Metohija 1912–2012*, ur. Branko Jovanović, Uroš Šuvaković, 753–769. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. (cyrillic)
- Stevanović, Obrad. *Posebности albanskog terorizma na Kosovu i Metohiji (doktorska disertacija)*. Beograd: Fakultet bezbednosti, 2008. (cyrillic)
- Tasić, Dmitar. *Rat posle rata: Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na Kosovu i Metohiji i u Makedoniji 1918–1920*. Beograd: Službeni glasnik, 2012. (cyrillic)
- Terzić, Velimir. *Slom Kraljevine Jugoslavije: 1941: uzroci i posledice poraza*, tom 1. Beograd: Narodna knjiga, Ljubljana, Beograd: Partizanska knjiga, Titograd: Pobjeda, 1982.
- *Terorizam albanskih separatista na KiM i metod njihovog delovanja*. Beograd: MUP, 1998. (cyrillic)
- Todorović, Desanka. *Jugoslavija i balkanske države: 1918–1923*. Beograd: Narodna knjiga, ISI, 1979.
- Urošević, Atanasije. „Agrarna reforma i naseljavanje“. *Spomenica dvadesetpetogodišnjice oslobođenja Južne Srbije 1912–1937*, ur. Aleksa Jovanović, 819–833. Skoplje: s. n., 1937. (cyrillic)
- Urošević, Atanasije. *Gornja Morava i Izmornik*. Beograd: Narodna štamparija, 1931. (cyrillic)
- Urošević, Atanasije. *Novobrdaska Kriva Reka*. Priština: „Grigorije Božović“, Gnjilane: „Sveti Sava“, 1996. (cyrillic)
- Urošević, Atanasije. *O Kosovu: antropogeografske studije i drugi spisi*. Priština: Narodna i univerzitetska biblioteka „Ivo Andrić“, Institut za srpsku kulturu, Gnjilane: Knjižara „Sveti Sava“, 2001. (cyrillic)
- Vlahović, Petar. „Etnološka proučavanja Kosova i Metohije“. *Zbornik okruglog stola o naučnom istraživanju Kosova*, ur. Pavle Ivić. Beograd: SANU, 1988. (cyrillic)
- *Vojna enciklopedija*, knj. 4, ur. Nikola Gažević. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1972.
- Zdravković, Miloje. „Velika Albanija – oblikovanje nove nestabilnosti na Balkanu“. *Vojno delo* 1/2014, 160–193. (cyrillic)
- Zeković, Goran, Hatidža Beriša. „Modeli terorističke agresije“. *Vojno delo* 2/2018, 481–504. (cyrillic) doi: 10.5937/vojdela1802481z
- Živančević, Predrag. *Emigranti: naseljavanje Kosova i Metohije iz Albanije*. Beograd: Ekspres, 1989.

Summary

Božica Slavković Mirić

Serbian-Albanian Relations in the Albanian Grade 9 History Textbook in Kosovo and Metohija

ABSTRACT: This paper analyzes Albanian Grade 9 history textbook currently in use in Kosovo and Metohija. Emphasis is placed on the important issues related to Serbian/Yugoslav-Albanian relations between 1918 and 2008.

KEY WORDS: Albania, History, Kosovo and Metohija, Yugoslavia, Serbia, Textbooks

The Albanian Grade 9 history textbook currently in use in Kosovo and Metohija attempts to prove Albanian ethnic supremacy in the area by ignoring certain historical facts and providing a historical narrative aimed at instigating negative attitudes towards Serbs. Such interpretations do nothing to alleviate the existing tensions between Serbs and Albanians, and demonstrate the Albanian unwillingness to engage in an academic dialogue with the sole goal of legitimizing the status quo in the Autonomous Province. The analysis of the Albanian Grade 9 history textbook corroborates our previous research results and conclusions about the Albanian Grade 8 history textbook in Kosovo and Metohija.